

УДК 324.7

DOI 10.33244/2521-1196.16.2021.18-26

М. П. Вавринчук,

канд. політ. наук, доцент,

заслужений працівник освіти України

e-mail: 1vnp610@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-8401-5562;**О. О. Пунда,**

д-р юрид. наук, доцент,

Хмельницький національний університет

e-mail: oleksandrpunda@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-9175-3141

ДІЯЛЬНІСТЬ ОМБУДСМЕНІВ В УКРАЇНІ ЯК ГАРАНТІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

У статті розглянуто питання діяльності омбудсменів в Україні як гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина. Наголошено, що ефективним механізмом гарантування прав і свобод людини й громадянина виступає інститут омбудсмена. Ця система має бути доповнена новими елементами: омбудсменом з прав пацієнта та «цифровим» омбудсменом. Омбудсмен з прав пацієнта – це спеціалізований омбудсмен, який займається питаннями дотримання прав певної групи громадян – пацієнтів, або прав у певній визначеній сфері – сфері охорони здоров'я. Він має на меті діяльність з урегулювання проблем у національній системі охорони здоров'я на підставі скарг потерпілих пацієнтів. Іншим важливим елементом системи гарантування прав людини і громадянина у сучасну «цифрову» епоху має бути уповноважений з захисту «цифрових» прав.

З метою удосконалення діяльності всієї системи омбудсменів в Україні необхідно здійснити організаційно-управлінську уніфікацію та адміністративне перепідпорядкування омбудсменів з урахуванням тенденцій до децентралізації управління. Виглядає найбільш привабливою модель створення єдиної системи омбудсменів у розрізі структури органів державної виконавчої влади (адміністративні омбудсмени) як єдине Агентство із захисту прав людини. Зазначене агентство має очолити Головний омбудсмен та спеціальні омбудсмени: омбудсмен з прав дитини, омбудсмен з прав осіб, які перебувають у місцях обмеження та позбавлення волі, військовий омбудсмен (з повноваженнями ведення справ військовополонених та незаконно утримуваних у неволі військових, з питань пошуку, перезахоронення та ідентифікації комбатантів та інших жертв війни), науковий омбудсмен, освітній омбудсмен, омбудсмен з прав осіб з обмеженими можливостями, омбудсмен у справах охорони здоров'я та ліків, бізнес-омбудсмен, уповноважений із захисту «цифрових» прав та інші посади яких запроваджуються відповідно до необхідності забезпечення ефективності державного управління у сфері правозахисту.

Ключові слова: основні права та свободи, людина, громадянин, Конституція України, гарантії, забезпечення, омбудсмен.

Метою статті виступає аналіз перспектив удосконалення діяльності омбудсменів в Україні як гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Постановка проблеми. Сучасний суспільно-економічний генезис світової спільноти зорієнтований на посилення концепції антропоцентричності, що супроводжується розвитком та зміцненням таких загальнолюдських цінностей, як гуманність, демократичність, створення і посилення механізмів захисту прав і свобод людини, ставить перед Україною як незалежною, суверенною державою об'єктивну необхідність долучитися до зазначених світових тенденцій, щоб постати рівним партнером серед країн світу. Здобувши незалежність, Україна та її органи влади адекватно й оперативно почали реагувати на виклики інтеграції у демократичну спільноту держав світу. На сьогодні стає очевидним той факт, що задля ефективного забезпечення прав людини є необхідним запровадження національних механізмів, діяльність яких була б спрямована на виконання цього завдання. У багатьох країнах вже створено установи, основним призначенням яких став захист прав людини. Безпосередні завдання таких установ є досить різноманітними, що залежить від особливостей тієї чи іншої країни, попри це всі вони спрямовані на досягнення загальної мети і тому об'єднуються під єдиною назвою «національні установи з прав людини». Прагнучи імплементувати та прищепити цінності гуманізму, демократичності та превалювання прав і свобод людини й громадянина над інтересами держави, український законотворець закріпив в основному законі держави – Конституції України 1996 р. – норму щодо інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – омбудсман).

Такий крок окреслив момент прийняття українським суспільством і державою вищезазначених загальнолюдських цінностей, а також став символом визнання перманентно чинної, а на той час – нагальної потреби у створенні і функціонуванні неформального, незалежного, деполітизованого органу, покликаного захищати права людини і громадянина та здійснювати контроль за їх дотриманням. Запровадження на конституційному рівні інституту омбудсмана стало важливим кроком у формуванні і розвитку механізму забезпечення захисту прав і свобод людини й громадянина та здійсненні ефективного контролю з боку найвищого представницького і єдиного законодавчого органу влади, а саме парламенту, за їх дотриманням [1, с. 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут омбудсмена в Україні перебуває на стадії активного впровадження, а становлення й функціонування спеціалізованих омбудсменів та їх правове забезпечення набуває особливої актуальності. Серед науковців, які активно досліджують історію та становлення спеціалізованих омбудсменів, своїми напрацюваннями вирізняються: В. В. Баштанник, Л. В. Голяк, М. А. Доспаєв, В. С. Закриницька, С. А. Косінов, Л. О. Лазарева, К. М. Магомедов, К. В. Мануїлова, О. В. Марцеляк, Н. С. Наулік, Я. Н. Неділько, О. П. Пономарьова, Н. І. Петрецька, Ю. М. Рижук, М. М. Тхаркахо, І. Ю. Хомиїшин.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні інститут омбудсмена існує в багатьох країнах. Поряд з класичними моделями парламентських уповноважених з прав людини створені модифіковані моделі: це не тільки законодавчі (парламентські), але й виконавчі (адміністративні) омбудсмени. Крім того, функціонують омбудсмени у справах ув'язнених, університетські, військові, ювенальні та омбудсмени поліції. У цілому в світі діє понад 320 національних, регіональних або місцевих омбудсменів, 220 з них наділені загальною компетенцією, 100 – обмеженою. Усього 89 країн закріпили в своєму законодавстві інститут

омбудсменів (медіаторів), в тому числі 80 національних омбудсменів наділені загальною компетенцією.

Безперечно, визнання і закріплення інституту омбудсмена носить знаковий характер, оскільки, таким чином, утверджуються реальні цінності держави. Вагому роль інституту омбудсмена підтверджує й те, що він закріплений й на наддержавному рівні – Європейським Союзом. Посада європейського омбудсмена запроваджена Договором про Європейський Союз. На сьогодні інститут омбудсмена набув самостійного юридичного статусу. Подібним за функціями омбудсмена є Верховний Комісар з прав людини, який призначається Генеральною Асамблеєю ООН.

Ефективність функціонування цього інституту, звичайно ж, досягається за рахунок спрямованості на забезпечення захисту прав і свобод людини. Разом з тим омбудсмени зобов'язані працювати в тісному взаємозв'язку з іншими інститутами захисту прав людини, оскільки, чим більше існує в державі способів захисту прав людини, тим більше суспільство має *людиноцентриський характер*. У зв'язку з цим інститут омбудсмена слід розглядати як додатковий засіб правового захисту в системі державних механізмів, які здійснюють цю діяльність.

На тлі розширення повноважень сучасних держав, виникнення у них нових функцій, що зумовило розширення кола питань посадових осіб, які вони мають самостійно вирішувати, зросла ймовірність порушень прав людини без формального порушення закону; концентрація уваги політико-правових інститутів міжнародної спільноти на дотриманні прав людини, що спонукає кожну державу прагнути до дотримання міжнародних стандартів у цій царині [1, с.12].

23 грудня 1997 року ВРУ було прийнято Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Законом чітко встановлювалися вимоги щодо претендента на посаду Уповноваженого і процедура його обрання. У Законі визначалася сфера його застосування: український омбудсмен бере участь у чітко окресленому колі суспільних відносин, які створюються між людиною, з одного боку, та органами держави і місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами – з другого. Значення інституту українського омбудсмена окреслено у ст. 1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», в якій зазначається, що парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [2].

Аналіз вищезазначеного закону дає змогу констатувати, що цей правовий акт цілком відповідає Конституції України та відображає роль і місце парламентського уповноваженого в національній системі захисту прав людини.

На відміну від сфери поширення повноважень омбудсмана в багатьох інших країнах сфера впливу повноважень українського омбудсмена, відповідно до Закону, поширюється не лише на громадян України як під час перебування на території держави, так і за її межами, але й на осіб в усіх громадянських станах за умови перебування на території України.

До функціонального навантаження Уповноваженого додався також парламентський контроль за дотриманням права на доступ до публічної інформації, регулювання відносин, що виникають між юридичними особами публічного та приватного права, а також фізичними особами, які перебувають на території України [3].

В Україні питання запровадження посади спеціального уповноваженого з прав дітей порушувалося за роки незалежності неодноразово. Початок цього процесу знаменує ратифікація Конвенції ООН про права дитини [4] у 1991 р., коли наша держава взяла на себе цілу низку зобов'язань, що ґрунтуються на чотирьох основних засадах: першочерговість інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя дітей; залучення кожної дитини до життя спільноти; відсутність дискримінації. Як країна – 76 учасниця Конвенції, Україна раз на п'ять років надсилає звіт щодо становища дітей Комітету ООН з прав дитини. Комітет ООН з прав дитини реакцією на такий звіт надає свої заключні зауваження та рекомендації, що є обов'язковими для виконання державою-реципієнтом.

У січні 2011 р. Україна представила Комітету ООН з прав дитини чергову Національну доповідь про реалізацію положень Конвенції ООН про права дитини. За результатами цієї доповіді Комітет сформулював 95 зауважень і рекомендацій щодо політики, що здійснюється стосовно дітей у нашій країні. Серед них однією із найбільш значимих рекомендацій можна вважати рекомендацію щодо життя усіх необхідних заходів для створення посади Уповноваженого з прав дітей [5].

Одним із заходів для виконання зазначених рекомендацій стало запровадження в Україні інституту Уповноваженого з прав дитини шляхом прийняття 11 серпня 2011 року Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини № 811/2011.

Рада бізнес-омбудсмена є практично зовсім новим постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. Його було утворено у 2014 р. з метою забезпечення прозорості діяльності органів державної влади, сприяння зниженню рівня корупції та запобігання недобросовісній (нечесній) поведінці стосовно суб'єктів підприємництва в Україні, а також з урахуванням положень Меморандуму про взаєморозуміння щодо підтримання української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 року, укладеного між Кабінетом Міністрів України, Європейським банком реконструкції та розвитку, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Американською торговельною палатою в Україні, Європейською бізнес-асоціацією, Федерацією роботодавців України, Торгово-промисловою палатою України, Українським союзом промисловців і підприємців. Крім того, важливе значення в правовому регулюванні бізнес-омбудсмена відіграє Регламент, прийнятий відповідно до Постанови КМУ від 26 листопада 2014 року № 691 «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» [6] та Меморандуму про взаєморозуміння для української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 року [7].

Діяльність Ради бізнес-омбудсмена спрямована на здійснення підготовчої роботи щодо законопроектів з питань утворення установи бізнес-омбудсмена; виконання посередницької функції між суб'єктами підприємництва та органами державної влади або органами місцевого самоврядування; вироблення рекомендацій та консультацій як для суб'єктів підприємництва, так і для органів державної влади, органів місцевого самоврядування щодо удосконалення підприємницької діяльності та / або реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності. З метою виконання цих завдань Рада бізнес-омбудсмена розглядає скарги суб'єктів підприємництва щодо вчинення корупційних діянь та/або інших порушень їх законних інтересів та збирає, опрацьовує та систематизує інформацію щодо справ у цій площині; співпрацює з органами державної влади та органами місцевого самоврядування у форматі запитів, а зі ЗМІ – у форматі публікацій, що висвітлюють її діяльність; звітує щоквартально перед наглядовою радою. Відповідно до таких напрямів діяльності Рада бізнес-омбудсмена наділена й відповідними правами.

Об'єктивна потреба створення інституту Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю сформувалася не лише під впливом факторів зовнішнього впливу як необхідність враховувати вимоги Конвенції про права осіб з інвалідністю [8], але й під впливом внутрішньодержавних факторів, зокрема, інтервенції Росії у частину території України та проведення так званої антитерористичної операції, у процесі якої постраждало та зазнало інвалідності чимало українських воїнів. Задля адекватного нівелювання цих факторів, а також з метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, соціальних, економічних та культурних прав і законних інтересів людей з інвалідністю, зокрема тих, які отримали інвалідність у зоні проведення антитерористичної операції, інвалідів війни, недопущення їх дискримінації, виховання поваги до особливостей таких людей, визнаючи пріоритетність міжнародних стандартів з інтеграції людей з інвалідністю у життя суспільства, було затверджено Положення про Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю.

Останнім елементом, який доповнив систему забезпечення належних умов для реалізації права особи на освіту в системі освіти, після прийняття Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII став інститут освітнього омбудсмена [9].

Необхідно також наголосити, що сьогодні у процесах генезису вітчизняного інституту омбудсмена спостерігається тенденція до диверсифікації повноважень омбудсмена та його спеціалізації. Йдеться про виникнення та утвердження в системі інституту омбудсмена таких підсистем, як омбудсмен з прав дитини, Рада бізнес-омбудсмена, Уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю, Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини та освітній омбудсмен.

Таким чином інститут омбудсмена в Україні, порівняно з подібними іноземними системами, носить несистематизований та незавершений характер, що істотно впливає на ефективність здійснення ними своїх функцій.

З метою удосконалення діяльності всієї системи омбудсменів в Україні та підвищення рівня гарантування прав і свобод громадян необхідно доповнити систему омбудсменів ще двома складовими. По-перше, йдеться про запровадження посади уповноваженого з прав пацієнтів та уповноваженого із захисту «цифрових» прав.

У тій чи іншій формі інститут омбудсмена з прав пацієнта функціонує в Австрії, Фінляндії, Греції, Великій Британії, Норвегії, Хорватії, Польщі, Угорщині, Ізраїлі, Грузії тощо. У кожній із наведених країн він має свої характерні ознаки, зумовлені історичними, соціальними й політичними чинниками.

Яскравим прикладом, який заслуговує на увагу у контексті перейняття передового досвіду європейських країн, є омбудсмен з прав пацієнтів у Польщі. Омбудсмен з прав пацієнтів (RzPP) – посадова особа (державний адміністративний орган), компетентний захищати права пацієнтів, що визначено у Законі Речі Посполитої від 6 листопада 2008 року «Про права пацієнтів та Омбудсмена з прав пацієнтів» (Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta) [10].

Метою омбудсмена з питань пацієнтів є профілактична допомога щодо дотримання прав пацієнтів (передбачених Законом «Про права пацієнтів та Омбудсмена з прав пацієнтів») та реагування в будь-якій ситуації, коли права пацієнта не дотримуються.

Сфера діяльності органу влади включає: ведення провадження у справах, що порушують колективні права пацієнтів; підготовку та подання на розгляд уряду проектів правових актів щодо захисту прав пацієнтів; звернення до компетентних органів з

проханням прийняти законодавчу ініціативу або видати чи внести зміни до законодавчих актів у галузі захисту прав пацієнтів; розробку та випуск публікацій та освітніх програм, що популяризують знання про захист прав пацієнтів; співпрацю з державними органами з метою забезпечення дотримання прав пацієнтів, зокрема з міністром, уповноваженим у галузі охорони здоров'я; представлення компетентним державним органам, організаціям та установам, а також органам місцевого самоврядування оцінок медичних професій та висновків, спрямованих на забезпечення ефективного захисту прав пацієнтів; співпраця з неурядовими, соціальними та професійними організаціями, статутні цілі яких включають захист прав пацієнтів; аналіз скарг пацієнтів з метою виявлення загроз та сфер у системі охорони здоров'я, які потребують ремонту.

Таким чином, омбудсмен з прав пацієнта – це спеціалізований омбудсмен, який займається питаннями дотримання прав певної групи громадян – пацієнтів, або прав у певній визначеній сфері – сфері охорони здоров'я. Він має на меті діяльність з урегулювання проблем у національній системі охорони здоров'я на підставі скарг потерпілих пацієнтів.

Іншим важливим елементом системи гарантування прав людини і громадянина у сучасну «цифрову» епоху має бути уповноважений із захисту «цифрових» прав.

Сучасна «цифрова» епоха змінює як саме ставлення до суб'єкта користування, так і до його можливостей, залишаючи при цьому незмінним річ, яка була вкладаєна у розуміння «користувач» ще за часів римського права. Сучасні тенденції в розумінні користування інформацією демонструють значний інтерес до унормування цього процесу, що можливо побачити в ідеях запровадження програми «Держава у смартфоні». Вперше в парламенті був створений комітет з питань цифрової трансформації, який у взаємодії з Міністерством цифрової трансформації формуватиме політику в цій галузі та підсилюватиме вирішення різноманітних питань з приводу діджиталізації у законодавчій сфері. Також показовим є той факт, що у кожному міністерстві передбачено посаду заступника міністра із діджиталізації. Відповідальні за ці питання мають бути передбачені штатними розписами і в обласних держадміністраціях [11].

Практично із самої появи мережі «Інтернет» засобом регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням мережі, обігу інформації, створення баз даних, а пізніше використання мережі з комерційною метою відбувалося на основі використання норм права як найбільш ефективного регулятора суспільних відносин. Можна стверджувати, що на перших етапах розвитку мережі «Інтернет» застосування норм права носило характер певної аналогії, яка відсилала учасників суспільних відносин до нормативно-визначених правил поведінки, що існували оффлайн.

Вільне вираження думок у мережі не підлягає прямому чи непрямому обмеженню через цензуру, що забороняє контроль з боку урядів або приватних осіб шляхом перевірок програмного або апаратного забезпечення, телекомунікаційних інфраструктур, або інших складових частин електронних мереж. Право на приватну недоторканність, анонімність і безпеку включає право на захист довільного спостереження матеріалів або спілкування в мережі, також як і право використання таких технологій недоторканності, застосовуваних з метою забезпечити комунікацію як криптографію. Зусилля, які ведуть до розвитку комунікаційної інфраструктури, що дозволяє здійснювати спостереження, збирати дані по окремих користувачам, відстежувати походження даних або перехоплювати мережеву комунікацію в комерційних інтересах або в інтересах стеження, – порушують це право [12]. Таким чином, сьогодні відбувається формування нової правової концепції, її назва носить

універсальний характер. Йдеться про цифрові права. Це призводить до відповідного висновку про необхідність формування правових гарантій таких прав. Одним із інституційних елементів такої системи гарантій має стати уповноважений із захисту «цифрових» прав.

Висновки. З метою удосконалення діяльності всієї системи омбудсменів в Україні необхідно здійснити організаційно-управлінську уніфікацію та адміністративне перепідпорядкування омбудсменів з урахуванням тенденцій до децентралізації управління. Виглядає найбільш привабливою модель створення єдиної системи омбудсменів у розрізі структури органів державної виконавчої влади (адміністративні омбудсмени) як єдине Агентство із захисту прав людини. Зазначене агентство має очолити Головний омбудсмен та спеціальні омбудсмени: омбудсмен з прав дитини, омбудсмен з прав осіб, які перебувають у місцях обмеження та позбавлення волі, військовий омбудсмен (з повноваженнями ведення справ військовополонених та незаконно утримуваних у неволі військових, питаннями пошуку, перезахоронення та ідентифікації комбатантів та інших жертв війни), науковий омбудсмен, освітній омбудсмен, омбудсмен з прав осіб з обмеженими можливостями, омбудсмен у справах охорони здоров'я та ліків, бізнес-омбудсмен, уповноважений із захисту «цифрових» прав та інші посади яких запроваджуються відповідно до необхідності забезпечення ефективності державного управління у сфері правозахисту. Агентство із захисту прав людини повинно мати робочий апарат (секретаріат), що здійснює юридичний, організаційний, науково-аналітичний, інформаційно-довідковий тощо супровід діяльності омбудсменів та є державним органом з правом юридичної особи. Структуру цього державного органу мають складати регіональні та інші спеціальні підрозділи, засновані на підставі рішення Агентства із захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Майданник О. О. Інститут омбудсмана у механізмі забезпечення прав людини в Україні. *Адвокат*. 2010. № 7 (118). С. 12–16.
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР / Верховна Рада України // База «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/776/97-vr/ed19971223/> (дата звернення: 25.06.2021).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації»: Закон України № 1170-VII від 27.03.2014. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1170-18>. (дата звернення: 25.06.2021).
4. Конвенція ООН про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року, що набула чинності 2 вересня 1990 року. URL: http://www.unicef.org/ukraine/convention_small_final.pdf. (дата звернення: 25.06.2021).
5. Комітет ООН з прав дитини. Заключні спостереження: Україна. URL: http://www.president.gov.ua/docs/unicef_ukraine2011.Pdf. (дата звернення: 25.06.2021).
6. Про утворення Ради бізнес-омбудсмана: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 691 / Верховна Рада України // База «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-p>. (дата звернення: 25.06.2021).
7. Меморандум про взаєморозуміння для української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 року. URL: <http://www.ebrd.com/downloads/news/mou-ukraine-aci.pdf>. (дата звернення: 25.06.2021).

8. Про права осіб з інвалідністю: Міжнародна конвенція від 13.12.2006 / Верховна Рада України // База «Законодавство України». URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 25.06.2021).

9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. / База «Законодавство України» // Верховна Рада України URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1476721393064655> (дата звернення: 25.06.2021).

10. Закон про права пацієнтів та Омбудсмена з прав пацієнта. URL: http://www.bpp.gov.pl/gfx/bpp/userfiles/_public/akty_prawne/ustawa06112008-pr.p.2013.pdf (дата звернення: 25.06.2021).

11. Перші цифрові послуги «Держава в смартфоні» скоро запрацюють (23.10.2019). *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pershi-cifrovi-poslugi-derzhava-v-smartfoni-skoro-zapracyuyut> (дата звернення: 25.06.2021).

12. *Tactical Reality Dictionary: Cultural Intelligence and Social Control*, Vienna: Selene, and New York: Autonomedia, 2002, 131 pp.

REFERENCES

1. Maydannyk O. O. Instytut ombudsmána u mekhanizmi zabezpechennya prav lyudyny v Ukraini. *Advokat*. 2010. №7 (118). S. 12–16.

2. Pro Uprovnozazhenoho Verkhovnoyi Rady Ukrainy z prav lyudyny: Zakon Ukrainy № 776/97-VR vid 23.12.1997 r. Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy». URL: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/776/97-vr/ed19971223/\(data_zvernennya:25.06.2021\)](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/776/97-vr/ed19971223/(data_zvernennya:25.06.2021)).

3. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zv'yazku z pryynyattiam Zakonu Ukrainy «Pro informatsiyu» ta Zakonu Ukrainy «Pro dostup do publichnoyi informatsiyi»: Zakon Ukrainy № 1170-VII vid 27.03.2014. Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy». URL: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1170-18.\(data_zvernennya:25.06.2021_r.\)](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1170-18.(data_zvernennya:25.06.2021_r.)).

4. Konventsiya OON pro prava dytyny, pryynyata rezolyutsiyeyu 44/25 Heneral'noyi Asambleyi OON, vid 20 lystopada1989 roku, shcho nabula chynnosti 02 veresnya 1990 roku. URL: http://www.unicef.org/ukraine/convention_small_final.pdf. (data_zvernennya:25.06.2021).

5. Komitet OON z prav dytyny. Zaklyuchni sposterezhennya: Ukraina. URL: http://www.president.gov.ua/docs/unicef_ukraine2011.Pdf. (data_zvernennya:25.06.2021).

6. Pro utvorennya Rady biznes-ombudsmena: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy №691 vid 26.11.2014 r. Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy». URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-p.\(data_zvernennya:25.06.2021\)](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-p.(data_zvernennya:25.06.2021)).

7. Memorandum pro vzayemorozuminnya dlya ukraiyins'koyi antykoruptsiynoyi initsiatyvy vid 12 travnya 2014 roku URL: <http://www.ebrd.com/downloads/news/mou-ukraine-aci.pdf>. (data_zvernennya:25.06.2021).

8. Pro prava osib z invalidnistyu: Mizhnarodna Konventsiya vid 13.12.2006. Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy». URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.\(data_zvernennya:25.06.2021\)](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.(data_zvernennya:25.06.2021)).

9. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 5.09.2017 № 2145-VIII. Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy». URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1476721393064655.\(data_zvernennya:25.06.2021\)](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1476721393064655.(data_zvernennya:25.06.2021)).

10. Zakon pro prava patsiyentiv ta Ombudsmena z prav patsiyenta. URL: http://www.bpp.gov.pl/gfx/bpp/userfiles/_public/akty_prawne/ustawa06112008-pr.p.2013.pdf. (data zvernennya: 25.06.2021).

11. Pershi tsyfrovi posluhy «Derzhava v smartfoni» skoro zapratsuyuyut' (23.10.2019). *Uryadovyy portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pershi-cifrovi-poslugi-derzhava-v-smartfoni-skoro-zapratsuyuyut> (data zvernennya: 25.06.2021).

12. *Tactical Reality Dictionary: Cultural Intelligence and Social Control*, Vienna: Selene, and New York: Autonomedia, 2002, 131 pp.

M. P. Vavrynychuk, O. O. Punda. Activities of ombudsmen in Ukraine as guarantees of Constitutional rights and freedoms of human and citizen

The paper is dedicated to issues on activities of ombudsmen in Ukraine as guarantees of Constitutional rights and freedoms of human and citizen. There is stressed, the institution of ombudsman has to be an effective mechanism of guarantees of rights and freedoms of human and citizen. Such new elements as Human Rights Ombudsman and "Digital" Ombudsman have to be included into this system. Patient Rights Ombudsman is a specialized ombudsman who deals with the issues of observance of the rights of a certain group of citizens – patients, or rights in a certain specific area – the field of health care. His or her aim is an activity for regulation of problems in national health care system on the base of complaints of injured patients. Other significant part of human and citizen rights guarantees system has to be ombudsman for defense of "digital" rights.

It is necessary to make organizational and governmental unification and to reorder of ombudsmen administratively taking into account decentralization trend to improve activities of whole system of ombudsmen. The model of establishing Human Rights Protection Agency (administrative ombudsmen) as unified system of ombudsmen in the structure of State Executive Authorities looks the most appropriate. This Agency has to be headed by Main Ombudsman. Other special ombudsmen have to be included in the Agency. They are: Child Rights Ombudsman, Ombudsman for the Rights of Persons in places of restriction and imprisonment, Military Ombudsman (with the authority to conduct cases of prisoners of war and illegally detained captives, search, reburial and identification of combatants and other victims of war), Scientific Ombudsman, Educational Ombudsman, Ombudsman for the Rights of Persons with Disabilities, Health and Medicine Ombudsman, Business Ombudsman, "Digital" Rights Ombudsman, and others, whose positions are introduced in accordance with the need to ensure the effectiveness of public administration in the field of Human Rights.

Keywords: *main rights and freedoms, human, citizen, Constitution of Ukraine, guarantees, providing, ombudsman.*

Стаття надійшла до редколегії 30 вересня 2021 року